

De veranderende inzet van de vakleerkracht bewegingsonderwijs

Ervaringen van vakleerkrachten

Sofie Vrieswijk

Suzan Nouwens

Maxine de Jonge

De veranderende inzet van de vakleerkracht bewegingsonderwijs

Ervaringen van vakleerkrachten

**Sofie Vrieswijk
Suzan Nouwens
Maxine de Jonge**

© Mulier Instituut
Utrecht, september 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
2.	Methode	6
2.1	Kwalitatieve dataverzameling	6
2.2	Kwantitatieve dataverzameling	6
3.	Resultaten	7
3.1	De rol van de vakleerkracht bewegingsonderwijs	7
3.2	Ontwikkelingen op het gebied van bewegingsonderwijs	9
3.3	Stimulerende factoren en belemmeringen bij het implementeren van meer bewegen op school	10
4.	Conclusies & aanbevelingen	13
	Bronnenlijst	15

1. Inleiding

De meerwaarde van de vakleerkracht bewegingsonderwijs

De inzet van de vakleerkracht lijkt ten goede te komen aan de bewegingsvaardigheden en het beweeggedrag van kinderen. Zo tonen verschillende (inter)nationale onderzoeken uit een overzichtsstudie aan dat leerkrachten of andere onderwijsprofessionals die gespecialiseerd zijn in het verzorgen van bewegingsonderwijs, een positieve bijdrage kunnen leveren aan het verbeteren van de motorische vaardigheden van kinderen (Morgan et al., 2013). Dit is van groot belang, omdat kinderen met een achterstand in motorische ontwikkeling minder bewegen dan kinderen die geen achterstand hebben en daardoor op latere leeftijd ook minder bewegen (Best, 2010; Slingerland & Borghouts, 2011).

Uit een overzichtsstudie blijkt dat de inzet van vakleerkrachten bewegingsonderwijs leidt tot een positievere bijdrage aan de mate waarin kinderen bewegen dan wanneer een groepsleerkracht deze lessen geeft (Hollis et al., 2017). Uit ander internationaal onderzoek blijkt dat op scholen waar vakleerkrachten in dienst zijn, meer leerlingen deelnemen aan bewegen en sport op school (Faulkner et al., 2008). De inzet van vakleerkrachten lijkt dus een positief effect te hebben op het beweeggedrag van kinderen.

Andere positieve effecten hebben betrekking op de mate van tevredenheid van schoolleiders. Nederlandse schoolleiders beoordelen de kwaliteit van bewegingsonderwijs hoger als dit gegeven wordt door een vakleerkracht bewegingsonderwijs dan wanneer dit gegeven wordt door een groepsleerkracht (Slot-Heijs et al., 2021). Daarnaast zijn schoolleiders positiever over het aantal lessen, de duur van de lessen en het ondersteunen van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte als zij een vakleerkracht bewegingsonderwijs in dienst hebben (Vrieswijk, Slot-Heijs & Duijvestijn, 2022).

Aandacht voor de vakleerkracht bewegingsonderwijs

Onder andere door het grote aandeel kinderen dat niet aan de beweegrichtlijnen voldoet (Gezondheidsraad, 2017; CBS, 2021) en toenemende zorgen over de afname in motorische vaardigheden van kinderen (Inspectie van het Onderwijs, 2018), is er in de afgelopen jaren vanuit de overheid veel belangstelling voor het verbeteren van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs binnen het primair onderwijs (PO) (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021).

In de discussie over kwaliteitsverbetering voor bewegingsonderwijs wordt de inzet van vakleerkrachten regelmatig genoemd (zie bijvoorbeeld: Nederlandse Sportraad et al., 2018; Tol, 2021). Om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te bevorderen heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) onlangs aan basisscholen middelen beschikbaar gesteld om de inzet van vakleerkrachten voor het bewegingsonderwijs te bevorderen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021).

Deze subsidieregeling ‘innovatie bewegingsonderwijs’ lijkt een positief effect te hebben op de inzet van vakleerkrachten in het bewegingsonderwijs. Uit recent onderzoek van het Mulier Instituut blijkt namelijk dat zowel in groep 1-2 als in groep 3 t/m 8 de inzet van vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs PO de laatste jaren aanzienlijk is gestegen. In groep 1-2 is met name een stijging te zien in het percentage scholen dat een combinatie van groeps- en vakleerkrachten inzet (van 14% naar 31%). In groep 3-8 is een grote stijging te zien in het percentage scholen dat alleen vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs inzet (van 27% naar 44%; Slot-Heijs et al., 2021).

Nieuwe rol voor de vakleerkracht?

Binnen het bewegingsonderwijs zien we dat in de laatste jaren veel aandacht is voor van het verhogen van het aantal minuten bewegingsonderwijs vóór 2023 (Kamerstukken II, 35102 nr. 23, 2020), het gebruiken

van een leerlingvolgsysteem tijdens de lessen bewegingsonderwijs, het stimuleren van meer bewegen op school (een actieve schooldag), en het opzetten van een naschools beweegaanbod (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2018; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2021). Een actieve schooldag is een schooldag waarbij er meer bewogen wordt en waarbij zittend leren en bewegen regelmatig afgewisseld worden.

Als experts op het gebied van 'leren bewegen' zouden vakleerkrachten volgens schoolleiders een zinvolle bijdrage kunnen leveren met het onder de aandacht brengen, het ontwerpen en/of het implementeren van meer bewegen in en rondom school (Slot-Heijs et al., 2021). Door hun kennis en ervaring op het gebied van 'leren bewegen' kunnen vakleerkrachten ook buiten het gymlokaal een waardevolle rol spelen bij het stimuleren van een schoolklimaat dat kenmerkend is voor een 'actieve school' (Fox & Harris, 2002).

Tot nu toe is er nog weinig bekend over: 1) in welke mate vakleerkrachten actief zijn in de rol van het implementeren van meer bewegen in en rondom school, 2) hoe zij de ontwikkelingen binnen het bewegingsonderwijs ervaren en 3) welke successen en belemmeringen zij hierin ervaren. In het huidige onderzoek hebben wij daarom vakleerkrachten bewegingsonderwijs in het primair onderwijs geïnterviewd om hier meer inzicht in te krijgen, met als doel om aanbevelingen te doen aan scholen in het primair onderwijs over de manier waarop zij vakleerkrachten bewegingsonderwijs kunnen inzetten.

Onderzoeksvragen

Voor dit onderzoek hebben we de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

1. Wat is op dit moment de rol van de vakleerkracht bewegingsonderwijs op school?
 - Welke werkzaamheden voert een vakleerkracht bewegingsonderwijs uit?
 - Welke samenwerkingen (binnen en buiten school) gaat een vakleerkracht bewegingsonderwijs aan?
2. Welke relevante ontwikkelingen zijn er/ziet de vakleerkracht bewegingsonderwijs op het gebied van bewegingsonderwijs?
3. Welke belemmeringen en succesfactoren ervaart de vakleerkracht bewegingsonderwijs op het gebied van het implementeren van meer bewegen op school?

2. Methode

2.1 Kwalitatieve dataverzameling

Om inzicht te krijgen in de ervaringen van vakleerkrachten bewegingsonderwijs zijn in het voorjaar 2021 interviews gehouden met vakleerkrachten bewegingsonderwijs die op dat moment werkzaam waren in het primair onderwijs. De interviews vonden individueel plaats en duurden ongeveer 30 minuten. De respondenten zijn via persoonlijke kanalen benaderd.

In totaal hebben elf vakleerkrachten bewegingsonderwijs deelgenomen aan de interviews (acht mannen, drie vrouwen), waarvan er drie ook werkzaam waren als groepsleerkracht op de basisschool. Het aantal jaren ervaring van de geïnterviewde vakleerkrachten varieerde van drie tot tien jaar. Van de geïnterviewde vakleerkrachten bewegingsonderwijs was de meerderheid in dienst bij een overkoepelend scholenbestuur of de school zelf. Twee waren in dienst bij een provinciaal sportservicebureau. Deze gegevens over dienstverbanden van vakleerkrachten komen gedeeltelijk overeen met de 2-meting bewegingsonderwijs (2021), waaruit ook blijkt dat de meerderheid rechtstreeks in dienst is van de school of het scholenbestuur en de minderheid bij een andere organisatie, zoals een sportservicebureau.

Alle interviews zijn volledig getranscribeerd en geanalyseerd met behulp van MAXQDA. Op basis van een eerste screening zijn verschillende thema's naar voren gekomen. De interviewleidraad diende als codeboom. Aan de hand van deze codeboom zijn de transcripten gecodeerd. De uitkomsten worden per thema beschreven in paragraaf 3. We gebruiken enkele citaten uit de interviews om resultaten toe te lichten.

2.2 Kwantitatieve dataverzameling

Om de resultaten van de interviews in een breder kader te plaatsen zijn de resultaten van de interviews, wanneer mogelijk, vergeleken met data uit het monitoronderzoek 'Bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs 2021: 2-meting' (Slot-Heijs et al., 2021). Voor dit monitoronderzoek heeft het Mulier Instituut een online vragenlijst opgesteld, waaraan 839 schoolleiders van scholen in het primair onderwijs (exclusief speciaal onderwijs) hebben deelgenomen.

Dit monitoronderzoek biedt over een breed front zicht op de actuele organisatie en waardering van bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs en wordt elke vier jaar onder schoolleiders afgenomen. De eerste meting heeft plaatsgevonden in 2012/2013 (0-meting), de tweede meting in 2016/2017 (1-meting) en de derde meting in 2020/2021 (2-meting).

Vanwege de verschillen in opzet tussen het monitoronderzoek en het huidige onderzoek was het voor de onderzoeksvraag over stimulerende en belemmerende factoren niet mogelijk om de koppeling te maken tussen de interviews en het monitoronderzoek. Bij de andere onderzoeksvragen is deze koppeling wel gemaakt.

3. Resultaten

3.1 De rol van de vakleerkracht bewegingsonderwijs

In het huidige onderzoek is de rol die de vakleerkracht bewegingsonderwijs inneemt op school onderzocht. Vakleerkrachten zijn oorspronkelijk in dienst om de lessen bewegingsonderwijs te verzorgen, maar zij kunnen op school andere taken op zich nemen in het kader van (meer) bewegen. De focus in dit onderzoek lag op de vraag welke werkzaamheden vakleerkrachten bewegingsonderwijs uitvoeren naast hun primaire werkzaamheden. Daarbij is ook gekeken naar de samenwerkingen die de vakleerkrachten aangaan om hun werkzaamheden binnen en buiten school uit te kunnen voeren.

Welke werkzaamheden voert de vakleerkracht bewegingsonderwijs uit?

Primaire werkzaamheden

De meeste geïnterviewde vakleerkrachten gaven aan dat zij voornamelijk hun uren invullen met het verzorgen van de reguliere lessen bewegingsonderwijs. Zij zijn hierbij verantwoordelijk voor zowel het bedenken en inrichten van de lessen als de concrete uitvoering daarvan.

Vakleerkrachten in Nederland kunnen in dienst zijn bij de school en/of het scholenbestuur waar zij werkzaam zijn, maar er zijn ook vakleerkrachten in dienst als buurtsportcoach bij bijvoorbeeld een sportbedrijf. Eén van de geïnterviewde vakleerkrachten is werkzaam als buurtsportcoach in twee verschillende wijken. In deze wijken organiseert hij, net als de overige geïnterviewde vakleerkrachten, de lessen bewegingsonderwijs, maar ook andere sportactiviteiten in de wijk, zoals het naschoolse aanbod.

Werkzaamheden naast de lessen bewegingsonderwijs

De vakleerkrachten gaven in de interviews aan dat zij naast hun primaire werkzaamheden andere taken op zich nemen voor het sport- en beweegaanbod op en rondom school. Allen zijn verantwoordelijk voor de inrichting en implementatie van verschillende sport- en beweegactiviteiten, zoals pauzesport of de (jaarlijkse) sportdag. Na- of buitenschoolse beweeg- en sportactiviteiten die zij organiseren zijn naschoolse sport of (vakantie)toernooien. Dit komt overeen met de resultaten van de 2-meting bewegingsonderwijs (Slot-Heijs et al., 2021), waar schoolleiders aangeven dat de vakleerkracht bewegingsonderwijs, naast de lessen bewegingsonderwijs, een rol kan spelen in het initiëren, organiseren en uitvoeren van andere beweegvormen.

Schoolleiders vinden deze rol voor vakleerkrachten bewegingsonderwijs voornamelijk passend voor activiteiten onder schooltijd: 70 procent van de schoolleiders is het (helemaal) eens met de stelling dat de vakleerkracht bij hen op school een grote rol speelt in het initiëren, organiseren en uitvoeren van de sport- en beweegactiviteiten onder schooltijd. Zij zien verder mogelijkheden voor de vakleerkracht om deze rol in te nemen voor activiteiten na/buiten schooltijd (42% (helemaal) eens) (Slot-Heijs et al., 2021).

De uitbreiding van het takenpakket van de vakleerkracht bewegingsonderwijs is mogelijk het gevolg van de toenemende aandacht vanuit scholen voor een 'actieve schooldag'. Een actieve schooldag is een schooldag waarbij meer bewogen wordt en waarbij zittend leren en bewegen(d leren) regelmatig afgewisseld worden. Een actieve schooldag zorgt ervoor dat kinderen naast cognitieve inspanning voldoende beweging, ontspanning en sociale interactie met hun klasgenoten krijgen (Van Gelder et al., 2021). Bij de inrichting en implementatie van een actieve schooldag wordt volgens de geïnterviewde respondenten steeds vaker aan de vakleerkracht bewegingsonderwijs gevraagd om hierin een rol te spelen. Zij kunnen meedenken met de invulling van een actieve schooldag door bijvoorbeeld concrete voorbeelden van beweegvormen voor in de klas aan te dragen.

De meeste vakleerkrachten geven in de interviews aan (nog) geen werkzaamheden uit te voeren in het kader van een actieve schooldag. Een klein deel van de geïnterviewde vakleerkrachten gaf aan hier een start mee te hebben gemaakt, maar dat dit nog in de beginfase is. De vakleerkrachten die ook werkzaam zijn als groepsleerkracht, zeggen dat zij reeds bezig zijn met een actieve schooldag door meer beweging te implementeren gedurende de schooldag. Deze extra beweegmomenten vinden voornamelijk in het klaslokaal plaats, bijvoorbeeld via bewegend leren, energizers¹ of flexplekken op school:

‘We zijn dit jaar begonnen met flexplekken dat kinderen ook niet standaard hun eigen plek hebben in de klas maar dat ze na iedere pauze, of van de gang terugkomen dus gang werkplekken dat ze dan weer op een andere plek gaan zitten. En ze moeten voor hun werk door de klas heen lopen, ze moeten iets uit een postvakje halen, ze maken echt aan hun tafel, maar ze kijken het weer op een andere plek na en dan moeten ze het weer in de kast...’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs en groepsleerkracht groep 5, vrouw)

Uit de interviews blijkt dat de besproken methodes, zoals bewegend leren of energizers tijdens de reguliere lessen, enkel worden uitgevoerd door de vakleerkrachten die ook werkzaam zijn als groepsleerkracht. De geïnterviewde vakleerkrachten die niet werkzaam zijn als groepsleerkracht, en dus vooral hun uren vullen met het geven van lessen bewegingsonderwijs, hebben hierin geen uitvoerende rol. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in de reguliere les de groepsleerkracht de (beweeg)activiteiten uitvoert. Bevindingen suggereren dat bij het implementeren van een actieve schooldag meer een adviserende en/of initiërende dan een uitvoerende rol voor de vakleerkracht is weggelegd.

Hoewel de meeste vakleerkrachten nog niet bezig zijn met het initiëren, coördineren of uitvoeren van een actieve schooldag, lijkt het voor velen op de planning te staan. Hierbij werd vooral gedacht aan activiteiten zoals bewegend leren, beweegmomenten op school en buitenspelen:

‘Uiteindelijk zouden we ook willen dat je... ik zeg maar wat dat je tijdens het lezen gewoon kan wandelen of als je iets doet dat je niet alleen maar stil zit maar het ook gewoon bewegend kan doen.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs en groepsleerkracht groep 5, vrouw)

‘Ja meer die beweeguitdagingen in het gebouw. Je ziet natuurlijk van alles op Pinterest en Facebook voorbij komen wat er heel gaaf eruit ziet binnen zo’n gebouw. Daar zou ik wel graag naartoe willen. Beweeguitdagingen in het gebouw, zoals klimmuren en ringen.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Samengevat lijken de geïnterviewde vakleerkrachten gemotiveerd en zien zij mogelijkheden om de schooldag actiever in te richten. De rol van de vakleerkracht in het implementeren van beweeg- en sportactiviteiten tijdens reguliere lessen lijkt mede afhankelijk te zijn van wie op dat moment verantwoordelijk is voor het verzorgen van de betreffende les. Wanneer de groepsleerkracht zonder bevoegdheid voor bewegingsonderwijs verantwoordelijk is voor de uitvoering van beweeg- en sportactiviteiten in het klaslokaal, nemen vakleerkrachten een meer adviserende of initiërende rol op zich. Voor beweeg- en sportactiviteiten die buiten het klaslokaal plaatsvinden neemt de vakleerkracht zowel een uitvoerende als adviserende rol op zich.

¹ Bij bewegend leren wordt bewegen gecombineerd met leren, bijvoorbeeld door joggend rekensommen te maken. Bij energizers wordt het bewegen gebruikt als een soort onderbreking van het leren. Bijvoorbeeld tussen twee taalopdrachten een rondje rennen.

Welke samenwerkingen gaat een vakleerkracht bewegingsonderwijs aan?

Uit de interviews blijkt dat de vakleerkrachten doorgaans met veel verschillende externe partijen samenwerken op het gebied van het implementeren van (meer) bewegen op en rondom school. De samenwerkingen die de geïnterviewde vakleerkrachten het meest noemen zijn organisaties in de wijk/buurt, sportverenigingen en de gemeente. Ook uit de 2-meting bewegingsonderwijs komt naar voren dat vakleerkrachten jaarlijks samenwerken met externe partners, zoals sportverenigingen (90%) en gemeente en/of (sport)buurtwerk (76%; Slot-Heijs et al., 2021).

Vakleerkrachten onderscheiden samenwerkingen 1) om het bewegingsonderwijs of bewegen op school vorm te geven en 2) om na te denken over kwaliteitsverbetering van bewegingsonderwijs of het bewegen op school. Partijen waarmee vakleerkrachten samenwerken om het bewegingsonderwijs of het bewegen op school vorm te geven, zijn de sportverenigingen of organisaties in de wijk/buurt. Sportverenigingen worden voornamelijk gebruikt om het onderwijsaanbod vorm te geven, door bijvoorbeeld clinics te organiseren onder schooltijd. Organisaties in de wijk/buurt worden volgens de geïnterviewde vakleerkrachten ingezet om het (meer) bewegen op school vorm te geven, door bijvoorbeeld pauzesport te organiseren. Organisaties die hierbij genoemd worden zijn een wijkschoolvereniging of een particuliere organisatie uit de omgeving.

Een voorbeeld van een partij waarmee vakleerkrachten veel samenwerken voor de kwaliteitsverbetering van het bewegingsonderwijs, is de gemeente. De gemeente zien de geïnterviewde vakleerkrachten voornamelijk als de partij die buurtsportcoaches levert, maar zij geven ook aan dat de gemeente meedenkt met hun plannen en ideeën. Buurtsportcoaches kunnen binnen het PO worden ingezet voor het verzorgen van het bewegingsonderwijs, maar kunnen ook een uitvoerende rol hebben in de uitvoering van de pauzesport of het buitenschoolse sportaanbod. Eén vakleerkracht geeft aan dat hij namens zijn school samen met de gemeente nadenkt over de inrichting van speelpleinen.

Een andere samenwerkingspartner die de vakleerkrachten benoemen, is de vakgroep waarin andere vakleerkrachten bewegingsonderwijs van hun school of gemeente zitten. De verschillende geïnterviewde vakleerkrachten geven aan dat ze de vakgroep vooral gebruiken om ideeën en ervaringen uit te wisselen en na te denken over mogelijke kwaliteitsverbetering in het bewegingsonderwijs of bewegen op school:

‘We [de vakgroep] organiseren inderdaad ... themabijeenkomsten van wat speelt er en waar lopen we tegenaan als vakleerkrachten zeg maar. Dat kunnen wij aangeven en dat wordt dan besproken tijdens die bijeenkomsten.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Kortom, vakleerkrachten bewegingsonderwijs gaan intern en extern samenwerkingen aan om het bewegingsonderwijs of bewegen op school vorm te geven en om na te denken over de kwaliteitsverbetering van bewegingsonderwijs of het bewegen op school. Deze samenwerkingen zijn voornamelijk met partijen zoals sportverenigingen, organisaties in de wijk/buurt, de gemeente en de vakgroep met vakleerkrachten bewegingsonderwijs.

3.2 Ontwikkelingen op het gebied van bewegingsonderwijs

We hebben de vakleerkrachten gevraagd naar de ontwikkelingen op het gebied van bewegingsonderwijs in de afgelopen jaren. Zij zien de aandacht voor kwaliteitsverbetering van het bewegingsonderwijs vanuit verschillende hoeken toenemen. Zo is de kwaliteitsverbetering van het bewegingsonderwijs volgens de geïnterviewde vakleerkrachten grotendeels het gevolg van de verhoogde aandacht op organisatorisch niveau (schoolbestuur) en de verhoogde aandacht vanuit collega's, in dit geval de groepsleerkrachten, op school. Een deel van de geïnterviewde vakleerkrachten geeft aan te ervaren dat bewegingsonderwijs meer

wordt gewaardeerd door de scholenstichting. Dit zien de vakleerkrachten vooral terug in de verhoging van het aantal uur dat beschikbaar wordt gesteld voor bewegingsonderwijs:

‘Dus binnen de stichting hebben ze het belangrijk genoeg gevonden om voldoende formatie uren voor vrij te maken, voor 2 dagen gym in de week.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

De toegenomen aandacht voor kwaliteitsverbetering zien de vakleerkrachten ook terug in de systematische kwaliteitszorg in de school. Dit is volgens de geïnterviewden onder andere terug te zien in de groeiende inzet van leerlingvolgsystemen (LVS) en motorische testen (MT) tijdens de lessen bewegingsonderwijs. Uit de 2-meting bewegingsonderwijs (Slot-Heijs et al., 2021) bleek dat het gebruik van LVS en MT binnen het bewegingsonderwijs de afgelopen jaren is toegenomen. In totaal gebruikt 79 procent van de scholen in 2021 een LVS of MT in groep 1-2 en/of groep 3-8 (66% in 2017 en 34% in 2013; Slot-Heijs et al., 2021).

Met een LVS of MT kan de leerkracht het niveau van leerlingen op het gebied van motorische vaardigheden bepalen en hun vorderingen bijhouden. Vervolgens kunnen lessen worden aangepast op het niveau van een kind. Niet alle leerkrachten ervaren een toegevoegde waarde van een LVS of MT:

‘Want hoe ga jij als vakleerkracht de link leggen tussen een score die jij invult, heel subjectief, en hoe ga je daar een gesprek over aan met de ouders? Ik kan dat ook wel zonder die data. Ik vind het heel tijdsintensief om per kind al die items te gaan scoren. Ik doe dat 1 misschien 2x in het jaar, vaak laat ik het mijn stagiaires invullen. Zodat ze het ook leren en zien hoe het werkt. Ik ben niet zo’n tester.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

3.3 Stimulerende factoren en belemmeringen bij het implementeren van meer bewegen op school

Stimulerende factoren

In de interviews is aan de vakleerkrachten bewegingsonderwijs gevraagd wat ervoor heeft gezorgd dat zij naast het geven van de lessen bewegingsonderwijs andere taken op zich hebben genomen op het terrein van sport en bewegen op school. Hierbij gaven zij vaak aan dat dit vanuit de eigen motivatie of interesse of vanuit de wens voor differentiatie in werkzaamheden gebeurt:

‘Dus ik vind het vanuit mezelf leuk om gewoon niet alleen maar gymles te geven. Dat was wel een motivatie om ook andere dingen te doen.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

De meerderheid geeft daarnaast aan dat het uitvoeren van extra werkzaamheden gestimuleerd wordt vanuit de school, zowel door de directeur als door collega’s. Verder voelen de geïnterviewde docenten zich ondersteund en/of gestimuleerd door andere partijen buiten de schoolomgeving, zoals een externe vakgroep met vakleerkrachten bewegingsonderwijs. Een respondent geeft aan dat hij met zijn vakgroep een gedeelde visie heeft op het gebied van het stimuleren van bewegen bij kinderen:

‘Wat ik merk is dat mijn collega’s heel graag willen dat kinderen gaan bewegen, ze zijn sowieso niet heel afwachtend daarin. Ze zijn heel erg meedenkend en ook met ideeën op het schoolplein denken ze graag mee.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Tot slot geeft een groot deel van de geïnterviewde vakleerkrachten aan dat de meerwaarde voor het kind zichtbaar is en dat de kinderen de afwisseling en het bewegen leuk vinden. Dit spoort hen aan om bewegen buiten de lessen lichamelijke opvoeding te stimuleren:

‘Je ziet wat het doet met kinderen. Je ziet wat voor invloed het heeft op kinderen, en je ziet met hoeveel plezier zij in de klas zijn en durven en steeds groeien. Dat is mooi. En steeds zelfverzekerder worden. Dus dat zijn de goede dingen die je ziet.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Samenvattend komen uit de interviews vier belangrijke stimulerende factoren naar voren: eigen motivatie en interesse, afwisseling in werk, stimulering vanuit school en externe partijen (zoals een vakgroep) en ervaren positieve effecten op het kind, zoals plezier en ontwikkeling.

Belemmeringen

Uit de interviews blijkt dat alle vakleerkrachten bewegingsonderwijs meer willen doen om meer bewegen op school mogelijk te maken. Zij ervaren hierbij verschillende belemmeringen. Een van de meest genoemde belemmeringen is het gebrek aan tijd en/of personeel:

‘Daar is ook weinig ruimte voor op school, dat moet wel passen. En eigenlijk in het rooster dat we hebben komt dat ook niet uit. Je hele dag zit eigenlijk al vol om alle groepen te draaien, en ook dubbel zelfs in de week te kunnen draaien. Waardoor die tijd daarvoor eigenlijk weg is. Of je moet een eigen pauzetijd daarvoor inleveren dus eigenlijk is er niet echt een ruimte voor geweest nog.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Enkele vakleerkrachten geven aan dat zij zelf assertiever moeten zijn in het aanvragen van meer tijd voor het initiëren en uitvoeren van deze werkzaamheden:

‘Gewoon een stukje vanuit mezelf hoor, assertiever in moet zijn.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs en groepsleerkracht, vrouw)

Verder noemen ze het gebrek aan draagvlak bij andere groepsleerkrachten op school vaak als een belemmering:

‘En ik heb niet veel medestanders die denken van ‘Ik vind dat ook leuk om te doen’. Die ben ik wel steeds aan het zoeken. Maar het zijn vooral de mensen die wat ouder zijn die zeggen ‘Poeh moet dat er ook nog allemaal bij? Wat een gedoe allemaal.’ (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Groepsleerkrachten blijken enthousiast te zijn over het integreren van een actieve schooldag en denken graag mee, maar ervaren belemmeringen bij de uitvoering hiervan. Ze geven aan dat zij onrust ervaren wanneer kinderen niet op hun stoel zitten, maar aan het bewegen zijn in de klas. Daarnaast geven vakleerkrachten bewegingsonderwijs aan dat zij vaak over de inhoudelijke kennis beschikken over bewegen, maar dat groepsleerkrachten dit vaak nog moeten leren. Hierdoor verloopt de implementatie van (meer) bewegen in de klas moeizaam. Deze belemmeringen - onrust in de klas en gebrek aan kennis en kunde - komen overeen met de belemmeringen uit een internationaal onderzoek naar bewegend leren onder groepsleerkrachten uit vijf verschillende Europese landen, waaronder Nederland (Vrieswijk & Singh, 2021).

In de interviews is gevraagd wat vakleerkrachten nodig hebben om meer bewegen op school te kunnen integreren naast de lessen bewegingsonderwijs. Vakleerkrachten geven aan dat zij, wanneer het implementeren van meer bewegen op school onderdeel zou worden van hun takenpakket, meer uren nodig hebben in hun contract. Een extra collega of vakleerkracht zou volgens hen uitkomst bieden om deze extra taken uit te voeren:

'Ja zo'n extra ruimte heel graag en dan het liefst ook nog iemand die daar standaard is en met de kinderen aan de slag kan. Ik zie dat helemaal voor me en ik denk dat dat iets kan bijdragen.'
(vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

'Ik vind het ook niet erg om daar na schooltijd voor te gaan zitten in je uren of er thuis een beetje aan werkt dat heb ik nooit een probleem gevonden maar het zou wel lekker zijn als je echt een halve dag krijgt dat je echt met dat soort dingen aan de gang kunt gaan. Ik heb dat nooit gehad dus ik kan ook niet echt inschatten hoe is dat, hoe zal dat zijn, maar ik denk wel dat als je er een halve dag voor kan krijgen dat je er dan ook wel echt iets mee kan en er een mooi plan voor kan opzetten.' (vakleerkracht bewegingsonderwijs, man)

Uit de interviews komen dus drie belangrijke belemmeringen naar voren: terughoudendheid bij groepsleerkrachten op school, en gebrek aan tijd en gebrek aan assertiviteit bij de vakleerkrachten zelf. Daarnaast lijken vakleerkrachten ondersteuning te missen bij het implementeren van meer bewegen op school. Zij geven aan ondersteuning te missen in tijd, menskracht, en - ondanks de stimulering vanuit school en externe partijen - draagvlak in de school.

4. Conclusies & aanbevelingen

Eerder onderzoek suggereert dat er kansen liggen voor vakleerkrachten bewegingsonderwijs om meer betrokken te worden bij de inrichting en implementatie van meer bewegen in en rondom de school (Vrieswijk, Slot-Heijs & Lucassen, 2022). In dit onderzoek hebben we interviews gehouden om te verkennen hoe vakleerkrachten deze ontwikkelingen in het bewegingsonderwijs ervaren, wat hun rol is op school en welke belemmeringen en stimulerende factoren zij ervaren bij het implementeren van meer bewegen op school. In dit hoofdstuk bespreken we per onderzoeksvraag de conclusies en daaruit volgende aanbevelingen.

De rol van de vakleerkracht bewegingsonderwijs op school

De meeste geïnterviewde vakleerkrachten geven aan dat zij hun uren voornamelijk invullen met het verzorgen van de reguliere lessen bewegingsonderwijs. Zij hebben daarnaast andere taken in het verzorgen van het sport- en beweegaanbod op en rondom school. Voor de meeste vakleerkrachten lijkt de implementatie van een actieve schooldag hoog op de planning te staan. Hierbij werd vooral gedacht aan activiteiten zoals bewegend leren, beweegmomenten op school en buitenspelen.

Bij het organiseren van beweegaanbod op en rondom de school werken vakleerkrachten vooral samen met organisaties in de wijk/buurt, sportverenigingen en de gemeente. Naast enthousiaste vakleerkrachten en externe partijen is het van belang dat de aandacht voor (meer) bewegen op school binnen de gehele school wordt vergroot, dus ook onder de groepsleerkrachten.

Wat mogelijk kan bijdragen aan het verhogen van het draagvlak onder groepsleerkrachten is enerzijds het organiseren van informatiebijeenkomsten en anderzijds het creëren van randvoorwaarden of het faciliteren van ruimte en tijd (in het rooster van zowel de vakleerkracht als de groepsleerkracht).

Ontwikkelingen op het gebied van bewegingsonderwijs

De vakleerkrachten geven aan dat er steeds meer aandacht is voor kwaliteitsverbetering van het vak bewegingsonderwijs. Deze aandacht voor kwaliteitsverbetering is grotendeels het gevolg van de verhoogde aandacht op organisatorisch niveau (schoolbestuur) en de verhoogde aandacht vanuit collega's (groepsleerkrachten) op school. Daarnaast is er meer aandacht voor systematische kwaliteitszorg binnen de school door het gebruik van leerlingvolgsystemen (LVS) en motorische testen (MT) voor kinderen tijdens de lessen bewegingsonderwijs. Toch zien niet alle vakleerkrachten de toegevoegde waarde van een LVS of MT om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te verhogen.

Het is belangrijk dat schoolleiding en vakleerkrachten in gesprek gaan over de implementatie van systematische kwaliteitszorg voor bewegingsonderwijs. Hierdoor kunnen ze een LVS of MT kiezen dat/die bij hun visie en werkwijze past en een meerwaarde heeft voor de leerlingen, de vakleerkracht en de school (De Jonge et al., 2020).

Belemmeringen en succesfactoren

We zien dat de vakleerkrachten met name betrokken zijn bij activiteiten die buiten het klaslokaal gebeuren, bijvoorbeeld sportdag(en) of pauzesport. De stimulerende factoren die hiervoor worden genoemd zijn eigen motivatie en interesse vanuit de vakleerkracht bewegingsonderwijs, stimulering vanuit school en (vakgroep)collega's, en ervaren positieve effecten op het kind, zoals plezier en ontwikkeling. Een belemmerende factor is het gebrek aan tijd: vakleerkrachten zouden graag meer taakuren willen hebben voor het implementeren van beweegactiviteiten onder schooltijd.

Met het oog op de nieuwe wetgeving in 2023, waarbij scholen verplicht minimaal twee keer per week bewegingsonderwijs moeten aanbieden, is het belangrijk dat er genoeg tijd en ruimte in de roosters van vakleerkrachten wordt opgenomen. Vakleerkrachten ervaren nu al onvoldoende tijd om naast de lessen bewegingsonderwijs andere sport- en beweegactiviteiten te organiseren in en rondom school. Als vakleerkrachten meer lessen bewegingsonderwijs moeten verzorgen vanwege de nieuwe wetgeving, zal het gebrek aan tijd nog meer gaan spelen.

De geïnterviewde vakleerkrachten lijken nog zoekende naar de rol van de vakleerkracht als het gaat om het implementeren van beweeg- en sportactiviteiten tijdens de reguliere lessen. Bij de implementatie van deze activiteiten merken ze dat er terughoudendheid is bij de groepsleerkrachten om bewegen in de klas te implementeren, en dat dit proces moeizaam verloopt. Ook blijkt uit de interviews dat vakleerkrachten vooral samenwerken met partners buiten de school, wat mogelijk gerelateerd is aan het ervaren gebrek aan draagvlak binnen de school. Dit is mogelijk een belangrijk onderwerp voor vervolgonderzoek.

Bronnenlijst

Balk, L., & Singh, A. S. (2021). *Meetinstrumenten voor motorische vaardigheden bij 0- tot 4-jarigen*. Mulier Instituut.

Centrale Bureau voor Statistiek (2021). *Leefstijl en (preventief) gezondheidsonderzoek; persoonskenmerken*. Geraadpleegd op 13-06-2022 via <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/83021NED/table?searchKeywords=beweegrichtlijn>.

De Jonge, M., Singh, A. S., & Lucassen, J. M. H. (2022). *Metten van motorische vaardigheden bij 4- tot 12-jarigen: gebruik van motorische testen om kinderen in Nederland beter te laten bewegen*. Mulier Instituut.

Faulkner, G. E., Dwyer, J. J., Irving, H., Allison, K. R., Adlaf, E. M., & Goodman, J. (2008). Specialist or nonspecialist physical education teachers in Ontario elementary schools: Examining differences in opportunities for physical activity. *Alberta Journal of Educational Research*, 54(4), 407-419.

Fox, K. R., & Harris, J. (2003). Promoting physical activity through schools. In *Perspectives on health and exercise* (pp. 181-202). Palgrave Macmillan.

Gezondheidsraad (2017). *Beweegrichtlijnen 2017* (publicatienr. 2017/08). Den Haag: Gezondheidsraad

Hollis, J. L., Williams, A. J., Sutherland, R., Campbell, E., Nathan, N., Wolfenden, L., Morgan, P. J., Lubans, D. R., & Wiggers, J. (2016). A systematic review and meta-analysis of moderate-to-vigorous physical activity levels in elementary school physical education lessons. *Preventive Medicine*, 86, 34-54. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2015.11.018>

Hulpia, H., & Valcke, M. (2004). The use of performance indicators in a school improvement policy: The theoretical and empirical context. *Evaluation & Research in Education*, 18(1-2), 102-119. <https://doi.org/10.1080/09500790408668311>

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Peil.Bewegingsonderwijs- Einde basis- en speciaal onderwijs 2016/2017*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Kamerstukken II, 35102, nr. 23. (2020, 4 februari). Geraadpleegd op 19 juli 2022, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35102-23.html>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2021). *Subsidieregeling innovatie bewegingsonderwijs*. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0045445/2021-09-01/#Artikel1>

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018b). *Nationaal Sportakkoord - Sport Verenigt Nederland*. <https://www.sportakkoord.nl/wp-content/uploads/sites/3/2020/12/Nationaal-Sportakkoord.pdf>

Morgan, P. J., Barnett, L. M., Cliff, D. P., Okely, A. D., Scott, H. A., Cohen, K. E., & Lubans, D. R. (2013). Fundamental movement skill interventions in youth: a systematic review and meta-analysis. *Pediatrics*, 132(5), 1361-1383. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-1167>

Nederlandse Sportraad, Onderwijsraad & Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2018). *Plezier in bewegen - een oproep tot dagelijks twee keer een half uur sporten en bewegen in het onderwijs*.

Slot-Heijs, J. J., Vrieswijk S., & Lucassen, J. M. H. (2021). *Bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs 2021: 2-meting*. Mulier Instituut.

Slot-Heijs, J.J., Lucassen, J. M. H., & Collard, D. C. M. (2017). *Effecten van bewegingsonderwijs op sport- en beweeggedrag op latere leeftijd*. Mulier Instituut.

Tol, N. (2021, 28 september). *Jac Orië luidt noodklok over nieuwe generatie sporters: 'Alarmerende verschuivingen'*. Telegraaf. <https://www.telegraaf.nl/sport/1272116587/jac-orie-luidt-noodklok-over-nieuwe-generatie-sporters-alarmerende-verschuivingen>

Van Gelder, W., Janssen, M., Mauw, S., & Goedhart, B. (2021). De dynamische schooldag: de complexiteit van het succesvol aanbieden van beweegactiviteiten. *Lichamelijke Opvoeding*, 109(2), 8-11.

Vrieswijk, S., & Singh, A. S. (2021). *Bewegend leren in het primair onderwijs: uitdagingen en kansen*. Mulier Instituut.

Vrieswijk, S., Slot-Heijs, J. J., & Lucassen, J. M. H. (2022). Steeds meer vakleerkrachten op basisscholen. *Lichamelijke Opvoeding*, 110, 40-42.

Vrieswijk, S., Slot-Heijs, J. J., & Duijvestijn, M. (2022). *De leerkracht bewegingsonderwijs, tevredenheid van schoolleiders, ouders en kinderen*. Mulier Instituut.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl